De ruimte van het middenveld om de mensenrechten van migranten te verdedigen

Ellen Desmet & Robin Vandevoordt[1]

Inleiding[2]

Het middenveld speelt een belangrijke rol bij het verdedigen van de rechten van groepen die zich in een kwetsbare situatie bevinden. Dit is zeker zo in de context van migratie. Vreemdelingen[3] hebben namelijk zelf vaak niet de kennis, middelen en/of politieke slagkracht om (alleen) voor hun rechten op te komen.

Deze bijdrage analyseert enkele manieren waarop middenveldorganisaties de mensenrechten van migranten proberen te verdedigen, en hoe de ruimte voor deze werking evolueert. Hierbij focussen we op de regeerperiode 2014-2019 en de 'afgesloten' beleidsperiode van Staatssecretaris Sammy Mahdi (2020-2022). We interpreteren de term 'middenveld' in ruime zin, als het geheel van burgerinitiatieven, verenigingen en organisaties die zich situeren in het 'veld' tussen individuele burgers, de staat en de markt. Middenveldorganisaties bevinden zich dus buiten de sfeer van het familieleven, vallen niet onder rechtstreekse controle van de overheid, en dienen eerder sociale dan commerciële belangen.[4]

De octopusfunctie van het middenveld

Middenveldorganisaties ijveren ervoor dat de overheid de rechten van migranten respecteert, zowel op juridisch vlak als in de praktijk.

Op juridisch vlak tracht het middenveld migrantenrechten te waarborgen op minstens twee manieren. Wanneer voorstellen van nieuwe regelgeving migrantenrechten riskeren in te perken, dan probeert het middenveld deze preventief te beïnvloeden, bijvoorbeeld door adviezen uit te brengen. Indien er in de uiteindelijke regelgeving toch, in hun ogen, problematische aspecten blijven, dan probeert het middenveld dit te remediëren (curatief) door de (grond)wettigheid van deze wijzigingen aan te kaarten bij het Grondwettelijk Hof (voor wetskrachtige normen) of de Raad van State (voor administratieve beslissingen).

Ook om de mensenrechten van migranten *in de praktijk* te waarborgen, werkt het middenveld op verschillende manieren. Zo kan het een beroep doen op de gewone rechter, door zelf naar de rechter te stappen en/of individuen te ondersteunen in hun gerechtelijke procedures. Daarnaast, en soms in parallel met het ondernemen van juridische stappen, staat het middenveld vaak in voor de concrete realisatie van mensenrechten in de praktijk, bijvoorbeeld inzake opvang en humanitaire hulpverlening. Ten slotte tracht het middenveld de rechten van migranten te realiseren door sensibilisering van het ruime publiek en algemeen lobbywerk. Op dit laatste aspect gaan we in deze bijdrage niet verder in.

Het middenveld kan dus vergeleken worden met een octopus met verschillende armen. Elke arm tracht op een andere manier de mensenrechten (van migranten en anderen) te verdedigen, op juridisch vlak of in de praktijk. De mate waarin deze armen (kunnen) functioneren, hangt onder meer af van de beweegruimte die ze hiertoe krijgen van de overheid. We definiëren 'ruimte' hierbij als de mate waarin de overheid tolereert, toelaat en/of stimuleert dat het middenveld taken inzake rechtenverdediging van

1 Ellen Desmet is Professor migratierecht, Onderzoeksgroep Migratierecht / Centre for the Social Study of Migration and Refugees (CESSMIR), Universiteit Gent. Robin Vandevoordt is Professor migratiestudies, Centre for the Social Study of Migration and Refugees (CESSMIR), Universiteit Gent.

2 De auteurs danken de anonieme reviewers voor hun waardevolle opmerkingen.

3 Hiermee wordt bedoeld: personen die niet kunnen bewijzen dat ze de Belgische nationaliteit hebben. Art. 1,1 wet 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (hierna: Vreemdelingenwet of Vw.). Wegens het vervreemdende effect van de (juridische) term vreemdelingen, worden zij hierna migranten genoemd.

4 S. Oosterlynck, B. Verschuere en B. Verhaeghe, "Wat is het middenveld? Een overzicht van typologieën en afbakening van werkdefinitie", 2019, https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/10-wat-het-middenveld#:~:text=Het%20middenveld%20is%20de%20plaats,tot%20participatie%20en%20vertegenwoordiging%20cre%C3%ABert.

migranten op zich neemt.

Hierna illustreren we de werking van deze armen van het middenveld op niet-exhaustieve wijze met voorbeelden over verzoekers om internationale bescherming en migranten in transit. We focussen op deze twee groepen wegens de kwetsbare situatie waarin zij zich bevinden. Andere voorbeelden worden kort, ter ondersteuning, aangehaald.

Op juridisch vlak migrantenrechten waarborgen

Preventief: adviezen naar aanleiding van nieuwe regelgeving

Tijdens de beleidsperiode 2014-2019 was er weinig dialoog met het middenveld, hoewel de regelgeving aan een hoog tempo werd gewijzigd. Een emblematisch voorbeeld was de zogenaamde 'asielwet',[5] een wetsontwerp van juni 2017.[6] Hoewel het ontwerp enkele maatregelen bevatte om personen met bijzondere procedurele noden te beschermen, waren de belangrijkste doelstellingen ervan de asielprocedure te hervormen om enerzijds "duidelijke, efficiënte, snelle en kwalitatief hoogstaande procedures met een focus op de strijd tegen misbruik" te creëren en anderzijds de doeltreffendheid van het terugkeerbeleid te versterken.[7] Slechts enkele dagen voor de relevante zitting van de commissie Binnenlandse Zaken van de Kamer ontvingen enkele middenveldorganisaties en het VN-Vluchtelingenagentschap UNHCR een uitnodiging om hun mening over het wetsontwerp te geven. Omdat het ontwerp bijna 400 pagina's telde, was er onvoldoende tijd om de voorstellen grondig te analyseren. Daarom weigerden de middenveldorganisaties om naar de commissievergadering te komen en benadrukten ze dit tijdsgebrek ook in hun latere adviezen. Volgens de organisaties kwam de consultatie "neer op een loutere formaliteit, om niet te zeggen een schijnvertoning".[8] Ook een vertegenwoordiger van UNHCR vroeg zich af "waarom een ontwerp waar al twee jaar aan gewerkt wordt om 'vijf voor twaalf' aan de middenveldorganisaties bezorgd werd. 'Toch is het niet de eerste keer dat dit gebeurt. Het lijkt bijna de standaardwerkwijze te worden'".[9]

Op 10 juli 2017 keurde de commissie het wetsontwerp goed. De plenaire vergadering stuurde het ontwerp evenwel terug naar de commissie om toch nog formeel het advies van UNHCR – maar opmerkelijk genoeg niet van andere organisaties – in te winnen. Ondanks een kritisch advies van UNHCR (en informeel van verschillende andere actoren), keurde de commissie het wetsontwerp zonder inhoudelijke wijzigingen opnieuw goed. De plenaire vergadering deed hetzelfde. Deze gang van zaken illustreert de terughoudendheid van de wetgevende macht om rekening te houden met input vanuit het middenveld, kenmerkend voor de beleidsperiode 2014-2019.

In de huidige regeerperiode zijn de wijzigingen in het verblijfsrecht voorlopig beperkter. Wel werd een Commissie Migratiewetboek opgericht, belast met het opstellen van een nieuw wetboek ter vervanging van de – complexe en onleesbare – Vreemdelingenwet en de Opvangwet.[10] Deze Commissie heeft een ruime consultatie georganiseerd van publieke actoren, academici, ondernemingen, de advocatuur en middenveldorganisaties.[11] In welke mate deze voorstellen zullen worden meegenomen, is momenteel nog onduidelijk.

Curatief: naar het Grondwettelijk Hof

Omdat er in de beleidsperiode 2014-2019 weinig rekening werd gehouden met input van middenveldorganisaties tijdens het ontwerpproces, zagen deze zich vaak genoodzaakt om de (grond) wettigheid van maatregelen *a posteriori* voor de rechter te betwisten. Dit argument wordt hierna onderbouwd met een beknopt overzicht van de beroepen ingesteld door middenveldorganisaties bij het Grondwettelijk Hof, en, in de volgende sectie, bij de Raad van State.[12]

Ten eerste dienden negen middelveldorganisaties een beroep in bij het Grondwettelijk Hof tot nietigverklaring van verschillende bepalingen van de hierboven vermelde 'asielwet' van 2017.[13] Hoewel het Hof sommige

5 Wet 21 november 2017 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen en van de wet van 12 januari 2007 betreffende de opvang van asielzoekers en van bepaalde andere categorieën van vreemdelingen, BS 12 maart 2018.

6 Parl.St. Kamer, Doc. 54 2548/001, 22 juni 2017.

7 Ibid., 7.

8 De Standaard, "'Nieuwe asielwet brengt rechten vluchtelingen in het gedrang'", 4 juli 2017.

9 Ibid.

10 Wet 12 januari 2007 betreffende de opvang van asielzoekers en van bepaalde andere categorieën van vreemdelingen, BS 7 mei 2007 (hierna: Opvangwet).

11 Commissie Migratiewetboek, 'Commissie Migratiewetboek – bevraging', mail van 2 april 2021, beschikbaar bij Ellen Desmet.

12 Voor een meer uitgebreide analyse, zie E. Desmet en S. Smet, "Right-Wing Populism, Crumbling Migrants' Rights and Strategies of Resistance in Belgium" in V. Stoyanova en S. Smet (eds.), Migrants' Rights, Populism and Legal Resilience in Europe, Cambridge, Cambridge University Press, 2022, 301-329.

13 Wet 21 november 2017 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen en van de wet van 12 januari 2007 betreffende de opvang van asielzoekers en van bepaalde andere categorieën van vreemdelingen, BS 12 maart 2018.

bepalingen nietig verklaarde en interpretatieve verduidelijkingen gaf voor andere, handhaafde het de grondwettigheid van de bepalingen die door onafhankelijke mensenrechtenactoren en NGO's het meest werden bekritiseerd.[14] Een voorbeeld betreft de regels over detentie van verzoekers om internationale bescherming aan de grens,[15] wat in de praktijk systematisch plaatsvindt.[16] Het Hof oordeelde dat deze regels een 'lex specialis' zijn ten aanzien van de algemene regels over detentie in de Opvangrichtlijn.[17] Daarom moeten ze niet in dezelfde waarborgen voorzien, wanneer dit in het licht van de doelstelling van "effectieve grenscontrole" niet haalbaar wordt geacht.[18] Op deze manier oordeelt het Hof dat de interpretatie door de Belgische overheid van de Asielprocedurerichtlijn[19] de Grondwet niet schendt.

Daarnaast trokken middenveldorganisaties ook naar het Grondwettelijk Hof tegen wetswijzigingen inzake de versterking van de openbare orde en de nationale veiligheid[20], de invoeging van integratie als verblijfsvoorwaarde[21], de strijd tegen kennelijk onrechtmatige beroepen bij de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen[22], de strijd tegen schijnerkenningen,[23] en de behandeling van verstekelingen in het nieuwe Scheepvaartwetboek.[24]

Curatief: naar de Raad van State

Tijdens de regeerperiode 2014-2019 heeft het middenveld ook verschillende keren de wettigheid van administratieve beslissingen betwist voor de Raad van State, bijvoorbeeld inzake de 'opvangcrisis'.

Om de problemen in de opvang van verzoekers om internationale bescherming het hoofd te bieden, voerde toenmalig staatssecretaris Francken 'quota' in: vanaf 22 november 2018 werd het aantal verzoeken om internationale bescherming dat bij de Dienst Vreemdelingenzaken kon worden gedaan, beperkt tot 50 per dag. Deze beslissing werd niet genomen via een wet, een koninklijk of ministerieel besluit, of een omzendbrief. Hij werd eerst aangekondigd in een persartikel, en de dag nadien bevestigd op de Facebook- en Twitteraccounts van de staatssecretaris.[25] Een coalitie van NGO's verkreeg de schorsing van de maatregel via een vordering bij uiterst dringende noodzakelijkheid: de Raad van State oordeelde dat de maatregel op het eerste gezicht de effectieve toegang tot de internationale beschermingsprocedure "overdreven bemoeilijkt".[26] Tegen die tijd had de nieuwe minister van Asiel en Migratie, Maggie De Block, evenwel al "beslist geen quota toe te passen".[27]

Toch nam minister De Block begin 2020 ook een omstreden beslissing om de toegenomen druk op het opvangsysteem aan te pakken. Twee groepen verzoekers om internationale bescherming werden uitgesloten van materiële hulp: personen van wie de termijn voor de Dublin-overdracht was verstreken en personen met een internationale beschermingsstatus in een andere EU-lidstaat.[28] Deze maatregel druist in tegen zowel de Belgische Opvangwet als de Opvangrichtlijn.[29] Ook hier werd geen wetgevende maatregel genomen; er waren alleen instructies van het Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (Fedasil). Een coalitie van NGO's verzocht de Raad van State

14 GwH 25 februari 2021, nr. 23/2021. Zie ook A. Nachtergaele, "Grondwettelijk Hof raakt niet aan essentie en geest van verregaande wijziging asielprocedure", T. Vreemd. 2022, 132-149.

15 Art. 74/5 § 1 Vw.

16 NANSEN, "Asielzoekers aan de grens: grensprocedure en detentie", Note 2018/01, april 2018, https://nansenrefugee.be/nl/2018/04/23/nansen-note-asiel-aan-de-grens-en-detentie/.

17 Richtlijn 2013/33/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot vaststelling van normen voor de opvang van verzoekers om internationale bescherming (herschikking) (hierna: Opvangrichtlijn).

18 GwH 25 februari 2021, nr. 23/2021, B.122.7 – B.122.11.

19 Richtlijn 2013/32/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende gemeenschappelijke procedures voor de toekenning en intrekking van de internationale bescherming (herschikking) (hierna: Asielprocedurerichtlijn).

20 GwH 18 juli 2019, nr. 112/2019 en GwH 23 december 2021, nr. 187/2021 (inzake wet 24 februari 2017); GwH 18 juli 2019, nr. 111/2019 (inzake wet 15 maart 2017).

21 GwH 4 oktober 2018, nr. 126/2018.

22 GwH 24 oktober 2019, nr. 150/2019.

23 GwH 7 mei 2020, nr. 58/2020.

24 GwH 9 juni 2022, nr. 75/2022.

25 RvS 20 december 2018, nr. 243.306, § 3.

26 RvS 20 december 2018, nr. 243.306, § 19.

27 RvS 20 december 2018, nr. 243.306, § 8.

28 Fedasil, "Communicatie netwerk: Modaliteiten betreffende het recht op materiële hulp van verzoekers om internationale bescherming met een bijlage 26quater of een bescherming in een andere lidstaat", 3 januari 2020, https://www.agii.be/sites/default/files/bestanden/instructie_modaliteiten_betreffende_het_recht_op_materiele_hulp_van_verzoekers_om_internationale_bescherming_met_een_bijlage_26_quater_of_een_bescherming_in_een_andere_lidstaat.pdf.

29 Art. 4 Opvangwet; art. 20 Opvangrichtlijn.

om deze instructies op te schorten en nietig te verklaren. Nadat de auditeur van de Raad van State de nietigverklaring had aanbevolen, trok Fedasil de instructies in en werd de zaak gesloten.[30] Niettemin is kritiek geuit op latere instructies van Fedasil betreffende de begeleiding van verzoekers in de Dublinprocedure,[31] omdat de ingetrokken instructies gedeeltelijk opnieuw werden toegepast.[32]

Ook tegen andere reglementaire bepalingen uit de periode 2014-2019 trok het middenveld naar de Raad van State, bijvoorbeeld inzake de administratieve bijdragen voor verblijfsaanvragen[33] en immigratiedetentie van kinderen.[34]

Besluit

In de beleidsperiode 2014-2019 zijn middenveldorganisaties behoorlijk actief geweest in het aanspannen van rechtszaken bij zowel het Grondwettelijk Hof als de Raad van State om de (grond)wettigheid van nieuwe maatregelen te betwisten. Ten eerste is dit gelinkt aan het grote aantal wijzigingen in de regelgeving in die periode. Ten tweede kan dit minstens gedeeltelijk verklaard worden door de beperkte ruimte die de overheid liet om preventief aan beleidsbeïnvloeding te doen en de vaak minieme effectieve impact van uitgebrachte adviezen.

Strategische procesvoering vergt echter een grote financiële en menselijke investering, en kost tijd – zowel voor het middenveld als voor de overheid als verweerder. Meer ruimte voor dialoog en consultatie vóór de aanname van nieuwe regelgeving lijkt niet alleen inhoudelijk, maar ook economisch gezien, aanbevolen.

In de praktijk migrantenrechten waarborgen

Naar de rechterlijke macht

Een mogelijke schending van subjectieve rechten kan worden aangeklaagd voor de rechterlijke macht. Ook hier zijn middenveldorganisaties actief geweest door het ondersteunen van individuen in hun procedures en/of door zelf naar de rechter te stappen.

Zo werd Fedasil in individuele zaken veroordeeld wegens het niet respecteren van het recht op opvang, zowel in de vorige regeerperiode (omwille van de hierboven beschreven situatie)[35] als in de huidige regeerperiode. Sinds begin 2022 heeft de arbeidsrechtbank Fedasil al honderden keren veroordeeld in individuele zaken wegens het schenden van het recht op opvang.[36] Ook de manier waarop voormalige staatssecretaris Sammy Mahdi de opvangcrisis aanpakte, is immers problematisch. Hij koos ervoor om voorrang te geven aan de meest kwetsbaren, zoals gezinnen met kinderen en mensen met medische problemen. Bijgevolg kregen alleenstaande mannen geen opvang. Ze kwamen op straat terecht, en op een 'wachtlijst'. De Europese en Belgische wetgeving voorzien echter geen voorrang voor bepaalde kwetsbare personen, of een andere behandeling voor wie internationale bescherming aanvroeg in een ander EU-land.[37] Personen hebben recht op opvang van zodra ze een verzoek om internationale bescherming doen.

Naast de ondersteuning in individuele zaken, ondernam het middenveld ook rechtstreeks juridische actie om de schendingen van internationale standaarden aan te klagen: tien organisaties klaagden het asiel- en opvangbeleid aan bij de rechtbank van eerste aanleg van Brussel. In januari 2022 veroordeelde de rechtbank Fedasil tot het verlenen van materiële hulp aan elke verzoeker om internationale bescherming vanaf het doen van het verzoek, onder een dwangsom van 5000 euro per dag dat minstens één persoon opvang ontzegd wordt.[38]

Mensenrechten zelf realiseren

Wanneer de overheid zijn mensenrechtelijke verplichtingen niet respecteert, ziet het middenveld zich vaak genoodzaakt om zelf maatregelen te nemen om de mensenrechten van migranten in de dagelijkse praktijk te realiseren. Dit wordt treffend geïllustreerd door de situatie van migranten in transit.

Vanaf de zomer van 2017 belandde een nieuwe, steeds veranderende groep van 600 à 1000 migranten in de straten rond het Station Brussel-Noord. De meesten hadden geen verblijfsvergunning en wilden doorreizen naar het Verenigd Koninkrijk. De federale regering hanteerde een strikte lijn: ofwel dienen migranten in transit een verzoek om internationale bescherming in bij hun eerste land van aankomst, ofwel keren zij terug naar

30 RvS 24 september 2020, nr. 248.352.

31 Fedasil, "Instructie: Dublintraject - begeleiding van bewoners en toewijzing aan een Dublinplaats", 22 september 2020, https://www.agii.be/sites/default/files/bestanden/documenten/documenten/instructie_dublin_traject_01102020.pdf.

32 AgII, "Nieuwe instructie van Fedasil over begeleiding van bewoners in Dublinprocedure", 9 oktober 2020, https://www.agii.be/nieuws/nieuwe-instructie-van-fedasil-over-begeleiding-van-bewoners-in-dublinprocedure.

33 RvS 11 september 2019, nr. 245.403; RvS 11 september 2019, nr. 245.404.

34 RvS 4 april 2019, nr. 244.190; RvS 1 oktober 2020, nr. 248.424; RvS 24 juni 2021, nr. 251.051.

35 Zie bv. Arbrb. Brussel, 22 januari 2020, nr. 20/4/C.

36 VRTNWS, "Fedasil dit jaar al 740 keer veroordeeld omdat het opvangplaats aan asielzoekers weigert", 25 mei 2022, https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/05/25/fedasil-740-keer-veroordeeld-wegens-weigeren-opvangplaats-aan-as/.

37 Art. 6 Opvangwet; art. 17 Opvangrichtlijn.

38 Rb Brussel 19 januari 2022, nr. 2021/164/C.

hun land van herkomst.[39] Politieacties langs treinstations, parken en snelwegparkings resulteerden in het ontruimen van die publieke plaatsen en in kortstondige arrestaties. Het doel was duidelijk: migranten in transit ontraden om zonder wettig verblijf in België te verblijven.[40]

In diezelfde periode boden middenveldorganisaties zoals *BXLRefugees – Plateforme Citoyenne de Soutien aux Réfugiés* opvang, humanitaire hulp en juridische ondersteuning aan dezelfde groep. Aangezien de daklozen- en crisisopvang voor jongeren volzet was, besloten een dozijn vrijwilligers van *BXLRefugees* in september 2017 om de meest kwetsbare groepen – voornamelijk niet-begeleide minderjarigen, vrouwen en mannen met medische problemen – bij hen thuis op te vangen. Op enkele maanden tijd groeide de groep vrijwilligers uit tot een platform van duizenden '*hébergeurs/es*', gecoördineerd door *BXLRefugees*.[41]

Van bij aanvang lobbyde *BXLRefugees* bij diverse overheden om haar taken over te nemen. De federale overheid bleef echter bij haar ontradende aanpak, en de Brusselse overheden gaven aan dat asiel en migratie niet tot hun bevoegdheden behoort.[42]

Samen met onder meer het *Rode Kruis*, *Artsen Zonder Grenzen* en *Dokters van de Wereld*, richtte *BXLRefugees* daarom zelf een humanitaire hub op waar zij humanitaire hulp aanboden, zoals medische en psychische gezondheidszorg en kledij.[43] *BXLRefugees* richtte ook een eigen dienst op die sociaal-administratieve informatie biedt over beschermingsprocedures (SISA), en zette een samenwerking op poten met *Vluchtelingenwerk Vlaanderen* en CIRÉ die meer gespecialiseerde juridische hulpverlening aanbieden.[44] Met materiële ondersteuning van *Artsen Zonder Grenzen* opende *BXLRefugees* in december 2017 ook een collectief opvangcentrum in Haren, de *Porte D'Ulysse*. In 2018 bood *BXLRefugees* zo onderdak aan gemiddeld 620 migranten per nacht, goed voor zo'n 200.000 overnachtingen.[45]

Dit alles toont aan dat de ruimte die ontstaat door een zich terugtrekkende overheid, in het geval van migranten in transit, wordt ingevuld door relatief jonge middenveldorganisaties. In die zin 'krimpt' de ruimte voor het middenveld niet, maar neemt zij net een cruciale rol op in het verdedigen van mensenrechten.

In 2018 en 2019 professionaliseerde *BXLRefugees* een deel van haar werking, met behulp van steeds meer structurele financiering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en een intense samenwerking met Brusselse OCMW's/CPAS. Dat toonde zich met name in de *Porte d'Ulysse*: eind 2018 werden 12 voltijdse coördinatoren en een vast team van vertalers aangesteld, grotendeels ter vervanging van de vrijwilligers. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de voornaamste geldschieter, trok in 2019 696.000 EUR uit voor *BXLRefugees*; in 2020 breidde zij dit uit tot 2.785.000 EUR.[46] Tegelijkertijd wordt het platform voor *hébergement* (vrijwilligers die migranten thuis opvangen) gedecentraliseerd en overgelaten aan het private initiatief van *hébergeurs/es*.[47]

De federale overheid reageerde verdeeld. Enerzijds zette Fedasil een 'Outreach' team op poten, dat proactief informatie over verblijfsprocedures in België bezorgt aan migranten in transit. Anderzijds wordt de opvang die burgers bieden ontmoedigd en gecriminaliseerd. In 2018 vervolgde het parket van Dendermonde – later overgenomen door het parket van Brussel – bijvoorbeeld twaalf personen, waaronder vier *hébergeur/es* van *BXLRefugees*, voor mensensmokkel en lidmaatschap van een criminele organisatie. In december 2018

39 Het Nieuwsblad, "Francken over migranten in Maximiliaanpark: 'Opsluiten en het land uitzetten'", 13 augustus 2017, https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20170813_03016419. Zie ook VRT NWS, "Honderden vluchtelingen verblijven nog steeds in station Brussel-Noord", 30 augustus 2017, https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/08/30/honderden-vluchtelingen-verblijven-nog-steeds-in-station-brussel/.

40 VRTNWS, "Francken en Jambon stellen 9-puntenplan voor in aanpak van transmigratie: dit zijn de maatregelen", 10 september 2018, https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/09/10/jambon-francken-maatregelen-tegen-transmigratie/.

41 R. Vandevoordt, "Resisting bare life: civil solidarity and the hunt for illegalized migrants", International Migration 2021, 59(3), 47-62.

42 Radio 1, "Burgemeester Schaarbeek: "Elke migrant in het Noordstation is bewijs dat asielpolitiek van Francken en Jambon faalt"", 7 mei 2018, https://radio1.be/lees/burgemeester-schaarbeek-elke-migrant-in-het-noordstation-is-bewijs-dat-asielpolitiek-van-francken-en-jambon-faalt.

43 R. Vandevoordt, "Eroding rights, crafting solidarity? Shifting dynamics in the state-civil society nexus in Flanders and Brussels", Social Inclusion 2019, 7(2), 106-117.

44 Vluchtelingenwerk Vlaanderen, Migranten op doortocht in België, 2019, https://www.caritasinternational.be/wpcontent/uploads/2019/02/jan2019_migranten_op_doortocht_in_belgie_0.pdf.

45 Belga, "Burgerplatform ving iedere nacht gemiddeld 620 vluchtelingen op", Bruzz, 7 januari 2019, https://www.bruzz.be/samenleving/burgerplatform-ving-iedere-nacht-gemiddeld-620-vluchtelingen-op-2019-01-07.

46 R. Vervoort, "De Brusselse Regering zet haar financiële steun aan 'La Porte d'Ulysse' en de 'Humanitaire Hub' voort in 2019 en 2020", 8 november 2019, https://rudivervoort.brussels/news_/de-brusselse-regering-zet-haar-financiele-steun-aan-la-porte-dulysse-en-de-humanitaire-hub-voort-in-2019-en-2020/?lang=nl.

47 R. Vandevoordt, "Eroding rights, crafting solidarity? Shifting dynamics in the state-civil society nexus in Flanders and Brussels", Social Inclusion 2019, 7(2): 106-117.

werden de *hébergeurs/es* evenwel vrijgesproken door de correctionele rechtbank.[48]

De case van migranten in transit toont aan dat de speelruimte van het middenveld varieert naargelang de actor binnen de staat waarmee interactie plaatsvindt : terwijl *BXLRefugees* op het federale niveau vooral op tegenstand botste, reikten regionale en lokale overheden, en in mindere mate Fedasil, de hand uit.

Besluit

Om de mensenrechten van migranten te verdedigen, treedt het middenveld op als een octopus: ze heeft verschillende armen om migrantenrechten zowel op juridisch vlak (via adviezen en rechtszaken inzake wetten en reglementen) als in de praktijk (via rechtszaken over subjectieve rechten en eigen initiatieven om mensenrechten te realiseren) proberen te waarborgen. De beweegruimte die deze armen krijgen van de overheid varieert. Bovendien lijkt de beweegruimte voor één arm de mate waarin men een andere arm gaat gebruiken, te beïnvloeden: omdat er in de regeerperiode 2014-2019 weinig rekening werd gehouden met adviezen voorafgaand aan de aanname van nieuwe regelgeving, moesten middenveldorganisaties deze vaker nadien aanvechten – met wisselend succes.

Bovendien is de overheid geen monoliet, maar bestaat deze uit verschillende actoren (bv. DVZ en Fedasil) op verschillende beleidsniveaus (federaal, regionaal en lokaal). Verschillende overheidsinstanties nemen niet altijd dezelfde houding aan, zoals de gevalstudie van migranten in transit illustreert: afwijkend van de strikte lijn van de federale overheid, subsidiëren lokale en regionale overheden het middenveld om de mensenrechten van migranten in transit in de praktijk te brengen.

Er bestaat dus geen eenduidig antwoord op de vraag of en in welke mate de ruimte voor het middenveld om de mensenrechten van migranten te verdedigen, krimpt. Het antwoord hangt af van de groep migranten waarover het gaat, de noden, het tijdstip, de plaats en de betrokken overheidsactor(en). Wat wel duidelijk lijkt, is dat middenveldorganisaties de ruimte betreden die een terugtrekkende overheid laat: wanneer mensenrechten van kwetsbare groepen niet worden beschermd door de overheid, zetten sociale verenigingen en organisaties zich daarvoor in, met de middelen en strategieën waarover zij beschikken. Hoeveel 'ruimte' dat middenveld vervolgens krijgt om die mensenrechten effectief te garanderen, en te wegen op het beleid, verschilt per situatie.

48 Corr. Brussel, 12 december 2018, nr. 2018/6764. Zie ook VRTNWS, "Vrijwilligers Maximiliaanpark vrijgesproken voor mensensmokkel: 'Mensen herbergen is geen criminaliteit'", 12 december 2018, https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/12/12/vrijwilligers-maximiliaanpark-vrijgesproken-voor-mensensmokkel/.